

*„Új könyvtár virul itt,
tele rendbe rakott tudománnyal.
Fontos, hogy mindent nyitva találj odabent.”*

Tudomány és kutatás a Klimo Könyvtárban

A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 13.

*„Új könyvtár virul itt, tele rendbe rakott tudománnyal.
Fontos, hogy mindent nyitva találj odabent.”*

TUDOMÁNY ÉS KUTATÁS
A 240 ÉVES KLIMO KÖNYVTÁRBAN

A 2014. október 16–17-én rendezett jubileumi
tudományos konferencia tanulmányai

Szerkesztette:
Dezső Krisztina – Molnár Dávid – Schmelczer-Pohánka Éva

Pécs, 2016

A kötet megjelenését támogatta:

Pécsi Egyházmegye

Pécsi Tudományegyetem

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont

Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont

Borítóterv: Gergely Zsuzsanna

Olvasószerkesztő: Fekete Ágnes

Kiadja a Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont
és a Pécsi Egyházmegye.

Felelős kiadó: Dr. Fischerné Dr. Dárdai Ágnes és Dr. Udvardy György

Nyomdai előkészítés: Virágmandula Kft.

Felelős vezető: a Kft. ügyvezetője
www.mandulavirag.hu

ISBN (print): 978-963-429-059-9

ISBN (pdf): 978-963-429-063-6

ISBN (epub): 978-963-429-060-5

ISBN (mobi): 978-963-429-061-2

ISBN (html): 978-963-429-062-9

ISSN: 1587-5202

© Szerkesztők és szerzők

© Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont

© Pécsi Egyházmegye

TARTALOMJEGYZÉK

Ajánló (Dr. Fischerné Dr. Dárdai Ágnes).....	7
Köszöntő (Dr. Udvardy György)	9
KÖNYVTÁRTÖRTÉNET – A PÉCSI KÖNYVKULTÚRA A 18–19. SZÁZADBAN.....	11
Monok István: A könyvtárak nyilvánossága a 16–18. században.....	13
Schmelcz-Pohánka Éva: „Mennyire szép odabent! Mily nagy a hírneve kint!” A pécsi püspöki bibliotéka alapításának korabeli ismertetései és recepciói.....	25
H. Simon Katalin: A Szombathelyi Püspökség szerepvállalása Szombathely kulturális életében a 18. század végén.....	47
Kocsis Éva: Mátyás Flórián kutatásai és könyvtára Pécsen.....	61
Gergely Zsuzsanna: Illustrationes – Régi könyves metszetgyűjtemény	89
OKTATÁS- ÉS MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET	97
F. Dárdai Ágnes: Pécsi vonatkozású történelemtankönyvek a Pécsi Püspöki Joglyceumban (1865–1922).....	99
Egyed Emese: A fegyelmezett világ munkása. Daniele Concina a színjátszás veszedelméről.....	113
Boda Miklós: Az Erzsébet Tudományegyetem Könyvtára Balogh Károly (1879–1944) irodalomtörténész és műfordító életében....	129
JOG- ÉS HADTÖRTÉNET.....	147
Kiss Gábor: A 19–20. század kánonjogi műveltsége Pécsen	149
Pókecz Kovács Attila: Huszty István <i>Jurisprudentia Practicájának</i> hatása a 18. századi jogi oktatásra.....	163
Tegzes Ferenc: A <i>Világháború Heti Postája</i> képanyaga. Egy újabb érték a Klimó Könyvtár kincses ládjából.....	177
IRODALOMTUDOMÁNY.....	199
Maczák Ibolya: A méhkirálynő édes uralma. Esterházy Krisztina Jozefa felett mondott temetési beszéd a Klimó Könyvtárban.....	201
Nagy Imre: Az Olvasó, a Cenzor, a Könyvek és „egy gonosz lelkű Pap” (Szerzői szerepek Alexovics Vazul A ‘Könyvek’ Szabados Olvasásáról című könyvében)	209
Hartvig Gabriella – Jankovits László: A bárd és a magyarok. Michael Denis <i>Protepticónja</i> a Klimó Könyvtárban.....	217
A KLIMO KÖNYVTÁR TÖRTÉNETÉHEZ KAPCSOLHATÓ SZEMÉLYEK	243
Borsy Judit: Koller József nagyprépost francia kapcsolatai. Francia levelek a Klimó Könyvtárban.....	245

Hencz Enikő: Mit ajánlhatott Dobai Székely Sámuel Klimó György pécsi püspöknek? Dobai Székely Sámuel könyvtárának kínálata.....	267
T. Papp Zsófia: Agyich István kéziratos versei a Klimó Könyvtárban. <i>Ille vir est, quem Phoebus amat, cui Pallas amica est</i>	277
TÖRTÉNETTUDOMÁNY.....	321
Nagy János: Baranya vármegye követei az 1751. évi országgyűlésen	323
Vitári-Weber Adrienn: Egy főpapi magángyűjteménytől a (nyilvános) múzeum felé. A pécsi püspöki könyvtár numizmatikai gyűjteménye a kezdetektől 1918-ig	335
A KÖTET SZERZŐI.....	385

Jog- és hadtörténet

A 19–20. század kánonjogi műveltsége Pécsen

Látszólag hálás témával állunk szemben, amikor a címben megjelölt egyházi műveltséget kell elemeznünk Pécs városának tekintetében a megadott időintervallumon belül. Azonban, ha csak pár oldalas laudációban kimerülne a téma bemutatása, biztosan nem tennénk eleget a kritikus vizsgálódás igényének. Tanulmányomat három nagyobb részre szeretném bontani: elsőként megvizsgáljuk az olyan, Pécsen működő felsőoktatási intézményeket, melyekben folyt kánonjogi oktatás. Ezután görcső alá vesszük a Klimó Könyvtár és a Pécsi Püspöki Joglyceum könyvtárának egyházi állományát. Mielőtt azonban az elemző méltatás következne, köszönetet szeretnék mondani Dr. Schmelcz-Pohánka Évának, aki segítségével és alapos munkája nélkül ez az írás nem jöhetett volna létre.

A tudomány művelését – többek között – az oktatás legfelsőbb színvonalát képviselő intézményekben folyó munka is komolyan meghatározza. Nem volt ez másként Pécs városa és a kánonjogtudomány esetében sem. Már az 1367-ben megalapított pécsi egyetem kapcsán ismerjük Galvanus de Bettino nevét,¹ aki 1371 környékén kapott meghívást Pécsre a kánoni jog előadásának céljából. Így elmondhatjuk, hogy már a Nagy Lajos által alapított egyetem óta rendszeres módon oktatták az egyház jogát tárgyaló tudományt Pécs városában. Azonban már az 1300-as évek második fele előttről is vannak olyan források, mint például az 1100-ra datált I. Esztergomi Zsinat 66. kánonja, amely előírta az egyes főesperesek számára, hogy kánonjogi könyvvel (*breuiarium canonum*) rendelkezzenek.² A későbbi kiterjedt pécsi hiteleshelyi és bírósági működés okán pedig bizonyosan feltételezhetünk valamiféle kánonjogi kultúrát már az érett középkor éveiben, hasonlóan Szekesfehervárhoz, Kalocsához vagy Esztergom városához.

Csekély működési ideje miatt nem szeretnék tanulmányomban mélyebb elemzést szentelni a Győről Pécsre került jogászképzésnek, mely 1785–1802 között működött városunkban, azonban tény, hogy ez idő alatt is folyhatott kánonjogi oktatás. Itt szeretnék hivatkozni az 1777-ben kiadott *Ratio Educationis* 186. §-ra,³ amely az egyházi jogot a jogi tanfolyamokon az első év második félévébe helyezte, naponkénti két óra terjedelemben. A szisztematikus jogakadémiai egyházi jogoktatás azonban csak a Szepesy-féle lyceummal veszi kezdetét Pécs városában.⁴ Biztos adatunk van afelől, hogy az 1833-ban megalapított és később 1835-ben jóváhagyott Pécsi Püspöki Lyceumban már az 1865-től szisztematikus módon folyik az egyházi

¹ THEINER 1859-1860. II. 108.

² SZUROMI 2005. 197–198.

³ RATIO 1913. 183–184.

⁴ RAJCZI 2009. 38–39.

jog előadása.⁵ Az e tantárgyat tanítók sorában elsőként Szele Andort és Szeredy Józsefet találjuk. Kopcsányi Károly jogakadémiáról írt monográfiája már arról tanúskodik, hogy az 1866/67-es tanévben az egyházjogot heti 10 órában oktatják. Ezt a magyar királyi helytartótanács 1866. április 10-ei 26748-as számú rendelete volt hivatott szabályozni.⁶ Ekkor Szele Andor a tárgyat előadó oktató. Érdemes lehet még megjegyezni, hogy egy tanév erejéig Szigeth Gábor segédtanár, Horinka Imre és Lukáts Adolf helyettes nyilvános rendkívüli tanárok voltak 1874/75-ös tanévben a Joglyceum Jogtörténet és Egyházjog Tanszékén. A más tárgyakat is tanító Szele szorosán vett kutatási területéhez nagy valószínűséggel nem tartozott az egyházjog, mivel a témában nem lelhető fel publikációja. Tőle a kánonjog tanításának feladatát Szeredy József fogja átvenni, aki az 1867. szeptember 16-án 803-as számmal kelt magyar királyi helytartótanácsi rendelet alapján a második évfolyamban mindkét félévben, hetenként 4–4 órában adta elő a kánonjogot.⁷ A fentiekén kívül egy újabb tanulmányi reformot szükséges még röviden megjegyezni, ami jól rámutat az egyházjog tanításának jellegére az intézeten belül. 1874. május 4-én kelt 12917-es rendeletet öfelsége, a király hagyta jóvá. A rendelet átszervezte a jogi fakultásokon működő tanszékek rendszerét. Ennek következtében a jogtörténethez csatolták az egyházjogot, és létrejött a Jogtörténeti és Egyházjogi Tanszék,⁸ melyet Kosutányi Ignác fog vezetni egészen 1897-ig. Az említett rendelkezés jól megvilágítja a jogtörténet és az egyházjog akkori oktatásának és természetének hasonlóságát. Mivel ekkor még bőven a modern egyházjogi kodifikáció előtt járunk (1917), ezért az egyház jogának igen nagy része – már csak keletkezésüket tekintve – jogtörténeti kutatások által válik elérhetővé.

A későbbiek során Késmárky István veszi át a tárgy oktatását, amely később helyileg az államtudományi szaktanfolyamra vándorol, ahol heti 7 órában került oktatásra.⁹ Ez így marad egészen 1922-ig.¹⁰ Érdeklődésre számot tartó és sokat mondó tényre figyelhetünk fel a lyceum 1911-ben kiadott évkönyvét tanulmányozva. Az 1910/11-es tanévről szóló évkönyvben arról olvashatunk beszámolót,¹¹ hogy a lyceum tanári kara a joghallgatókat irodalmi és tudományos munkára serkentendő pályázatot ír ki 50–50 korona értékben olyan tanulmányok készítésére, melyeknek a polgárjog és a közigazgatási jog a témája. Ezzel párhuzamosan Wurster József apátkanonok is meghirdet egy azonos díjazású pályázatot, melynek témája egyházjogi volt. A beszámoló végéből megtudjuk, hogy míg a tanári kar által kiírt pályázatra egy munka sem érkezett, addig az egyházjogira kettő is. A fenti tény is jól prezentálja a hallgatók egyházjog iránti érdeklődését a század elejéről.

A Pécsi Püspöki Joglyceum a városba Pozsonyból „ideiglenesen” áthelyezett Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetembe való beolvadása után továbbfolyt

⁵ KOPCSÁNYI 1897. 41–42.

⁶ KOPCSÁNYI 1897. 42.

⁷ KOPCSÁNYI 1897. 42.

⁸ KOPCSÁNYI 1897. 44.

⁹ PPJL ÉVK. 1989–1899. 12.

¹⁰ PPJL ÉVK. 1921–1922. 54.

¹¹ PPJL ÉVK. 1910–1911. 6–8.

az egyházjog szisztematikus oktatása. A különböző kimutatások alapján¹² 48 egyházi jogi témájú főként szakdolgozat, de más pályamű is született a fenti időszakban. E művek elsősorban a jogi karra kinevezett egyházi jogi tanszék oktatóihoz kötődnek, akik a bírálaton kívül nagy valószínűséggel instruálták is a tudományos munka elkészítése során a juristákat. A legtöbbet bíráló így Kérészy Zoltán, Bozóky Géza és Holub József volt. Rajtuk kívül még néhány műnél felkérték Schaurek Rafaelt és Óriás Nándort is. Kettőjük neve azonban leghamarabb is csak az 1947/48-as tanévtől tűnik fel 1950-ig. A legkedveltebb témák ezen opuszok tekintetében is hasonlóságot mutatnak a később elemzett könyvtárakban fellelhető nagy témákkal, így elsősorban ezek a házasságjog, vagyoni jog, kegyúri jog és alkotmányjog kérdéseit vizsgálják. Megfigyelhető valamifajta olyan törekvés is, mely szintézist nyújtana, vagy legalábbis egy többé-kevésbé pontos összehasonlítást szeretne láttatni az állami és az egyházi jog bizonyos közös témáiban, legyenek azok akár a házasságjogra, akár a tulajdonszerzésre vonatkozó traktátusok.

A joglyceumi és egyetemi egyházi jogi képzésének teljességre nem törekvő vázlata után vessünk egy pillantást egy másik kánonjogi képzést is folytató felsőoktatási szervre.

A civil jogi képzést folytató Joglyceum mellett Pécs városában 1748 óta Berényi Zsigmond jóvoltából működött Papnevelő és Hittudományi Intézet, a mai Pécsi Hittudományi Főiskola jogelőde. A papképzésben a tridentini zsinat hatására komoly átalakulás zajlott a 16. században. A fenti zsinat XXIII. ülésének 18. kánonja elrendelte az egyházmegyei szemináriumok felállítását, mely hatására a Magyar Királyság területén is szemináriumalapítási hullám söpört végig.¹³ Nem volt ez másképp Pécsen sem. A kezdetben kétéves tanfolyamot¹⁴ 1760-ban három, majd négy évesre bővítették Klimó püspök közbenjárására, így a teológiai tárgyakat is szélesebb körben és mélyebben tanulmányozhatták a papnövendékek. Az intézményben már ekkor működött egyházi jogi tanszék. II. József rendeletének hatályát leszámítva – amikor is a szemináriumi képzéseket központosította – folyamatos volt Pécssett a teológia, így az egyházi jog oktatása is. Az 1803-as tanmenet szerint az utolsó – negyedik – évben hallgatták az egyházi jogot a szeminaristák.¹⁵ Az egészen 1952-ig tartó működés folyamán elmondható, hogy a tantárgyak java részét, így az egyházi jogot is latinul oktatják a tanárok a növendékek számára. A tantárgy – ahogyan a mai gyakorlatban is szerepel – az oktatási ciklus utolsó éveire, illetve részére tevődik, ahol azt már megalapozták kellő egyháztörténeti, erkölcssteológiai és dogmatikai, főként egyháztani alapokkal. Így a lelkipásztorkodás-tan mellé kerülve, azzal szoros egységben szemléli sok 20. századi szerző az egyházi jog hittudományi főiskolákon való oktatását, amiből majd ki is alakul az általam „*kazuisztikus egyházjog*”-ként aposztrofált, erőteljesen gyakorlati és pasztorális szempontokat szem előtt tartó, leegyszerűsítő egyházjog.

¹² <http://www.lib.pte.hu/tgyo/szakdolgozatok-palyamunkak-disszertaciok> [2015.01.07.]

¹³ GÁRDONYI 2009. 240–243.

¹⁴ FEDELES 2011. 36.

¹⁵ FEDELES 2011. 36.

A figyelmes olvasó számára mostanra már szemet szúrhatott, hogy igen érdekes kettősség figyelhető meg a kánonjogi oktatásban nemcsak Pécs városában, hanem az egész országban, a fent elemzett időszak tekintetében. Ez a kettősség nevezetesen abban áll, hogy a teológiát hallgató, egyházi pályára készülő fiatalok és a világi jogot hallgató juristák két külön rendszerben hallgatták az egyházjogot, illetve kánonjogot. Az eddigi kutatások alapján kirajzolódni látszik a kép, miszerint, míg a világi joghallgatók magyarul,¹⁶ addig a papnövendékek egészen a 1970-es és 1980-as évek derekáig latinul folytatták tanulmányaikat.¹⁷ Míg előbbieknél igen nagy hangsúlyt fektettek az úgynevezett kazuisztikus egyházjogi oktatásra, a szentségjog és a pasztorális munkához elengedhetetlen tárgyak mellett, addig utóbbiaknál gyakrabban találkozunk egyházi alkotmányjogi témákkal is, az ugyancsak jelenlévő szentségjogi irányultság mellett. A már említett ilyesfajta kazuisztikus egyházjogra kitűnő példa Beke Ince Kristóf 1841-ben *Lehet e' a' vegyes házasságoktól a' beszentelést törvényesen megtagadni, vagy reversálist elfogadni?* címmel Pesten megjelent műve,¹⁸ hasonlóan a németből magyarra fordított, szintén 1841-ben Egerben kiadott *Lelkipásztori oktatások a' vegyes házasságokról* könyvhöz.¹⁹ Amennyiben figyelmesen megvizsgáljuk a kodifikáció előtti kánoni jog természetét, nevezetesen azokat a nem kis nehézségeket, melyek abból származtak, hogy nem volt összegyűjtve, szisztematikus jelleggel közölve az egyház joga, hanem az egyes korokban keletkező különböző formájú és műfajú jogi művekből kellett azokat összeállítani, akkor már érthetővé válik, – 1917-ig – miért alkalmazzák a szemináriumi oktatásban ezt a gyakorlatorientált, egyszerűsítő, kazuista jogi oktatási módot.

Erre a kettősségre találóan mutat rá Szuromi Szabolcs Anzelm közlése, miszerint Budapesten a század közepén egy épület két szomszédos termében, két intézményben tanulták az egyházjogot kispapok és világi joghallgatók. Míg az Egyetem téren található mai ELTE Állam- és Jogtudományi Karának épületében magyarul adták elő az egyházjogot civil juristák számára, addig a fal túlsó oldalán ugyanez latinul történt a papnövendékeknek.

A Pécsi Hittudomány Főiskola egyházjogi oktatását vizsgálva két nevet szükséges kiemelni, akik a címben szereplő korszakot legmaradandóbb módon meghatározták: Sipos Istvánt és Gálos Lászlót. E két professzor egymást követi a főiskola katedráján, azonban míg Sipos István nem kap kinevezést az akkor már a jogi karba beolvadó Pécsi Püspöki Joglyceumba, addig Gálos Lászlót 1940-ben egyetemi magántanárrá nevezik ki *Az egyház alkotmányjának szerkezete és érintkezőpontjai a világi alkotmányokkal* című munkája alapján.²⁰ A kérdés végleges eldöntésének igénye nélkül, e helyütt szeretnék a fentiekben felvázolt különbségekre hi-

¹⁶ ÓDOR 2007. 264.

¹⁷ Természetesen csak azon szemináriumokról beszélhetünk e helyütt, melyek tovább működtek a szocialista diktatúra alatt.

¹⁸ BEKE 1841. A könyv fellelhető a Klíma Könyvtár Kanonoki Gyűjteményében, ahová a bélyegzőnyomat szerint Szeredy József könyvtárából került be. Jelzet: PEK TGYÓ KK 64223.

¹⁹ LELKIPÁSZTORI 1841.

²⁰ BOZÓKY 1940.

vatkozva válaszolni Kajtár István cikkének²¹ végén feltett kérdésre. A cikk végén lévő kérdés arra kereste a választ, hogy a Késmárky István halála után megüresedő egyházi tanszéket miért nem töltötték be. A lényegében ugyanazon jogterület eme igen eltérő oktatását tudom be annak okául, hogy a civil és egyházi kánonjogi oktatás, nevezetesen a jogi kar és a főiskola, nem dolgozott akkor együtt a megüresedő egyházi tanszék betöltésének ügyében.

Tanulmányom második felében rátérek az egyházi kultúra egy másik komoly meghatározójára: a könyvtárakra. Pécs városában három olyan könyvtár működött a 19. és 20. század alatt, melynek állományában jelentősebb egyházi műveket találunk. Ezen intézmények a Püspöki Joglyceum könyvtára, a Klimo Könyvtárként számon tartott hajdani pécsi püspöki bibliotéka gyűjteménye, illetve a Pécsi Hittudományi Főiskola könyvtára. Az alábbiakban – szem előtt tartva a terjedelmi kereteket – csupán csak az első két bibliotéka kánonjogi anyagát fogjuk elemezni, előrebocsájtva azt, hogy ez elsősorban szaktudományos (egyházjogász) szempontokat követ a könyvtártudományi megállapítások mellett. Szintén előrebocsájtandó, hogy a jelenlegi állomány nem egyezik meg a Klimo György püspök által létrehozott állománnyal. Elemzésünk során a jelenlegi teljes állományra koncentrálunk.

Megvizsgálva a Klimo püspök és utódai által gondozott könyvtár katalógusát, megközelítőleg 360 olyan munkát találunk, mely az egyház jog tárgy körébe sorolható. Ha összehasonlítjuk ezt a számot a jelenlegi állomány közel 35.000 kötetével,²² úgy megállapíthatjuk, hogy a teljes állomány több mint 1%-át teszi ki az egyház jogát tárgyaló gyűjtemény. 1865 után – lévén, hogy az ugyancsak püspöki fenntartású joglyceumi könyvtár elkezdte működését – feleslegessé vált két helyen gyűjteni jogtudományi munkákat, így a Klimo Könyvtár egyházi állománya a szisztematikus gyűjtés útján tovább nem bővült. Ez alól kivételt képeznek a különböző hagyatékok és adományok, melyekből a legjelentősebb Szeredy József halála után a könyvtárra hagyott kollekcója. Az ő könyvei az azokban elhelyezett bélyegzőnyomat (*Dr. Szeredy József pécsi kanonok*) alapján viszonylagosan könnyen elkülöníthetőek a vizsgált kánonjogi állomány tekintetében. Egy esetleges ilyen vizsgálat újabb hasznos adalékokkal szolgálna Szeredy egyházi érdeklődésének körülhatárolásához.

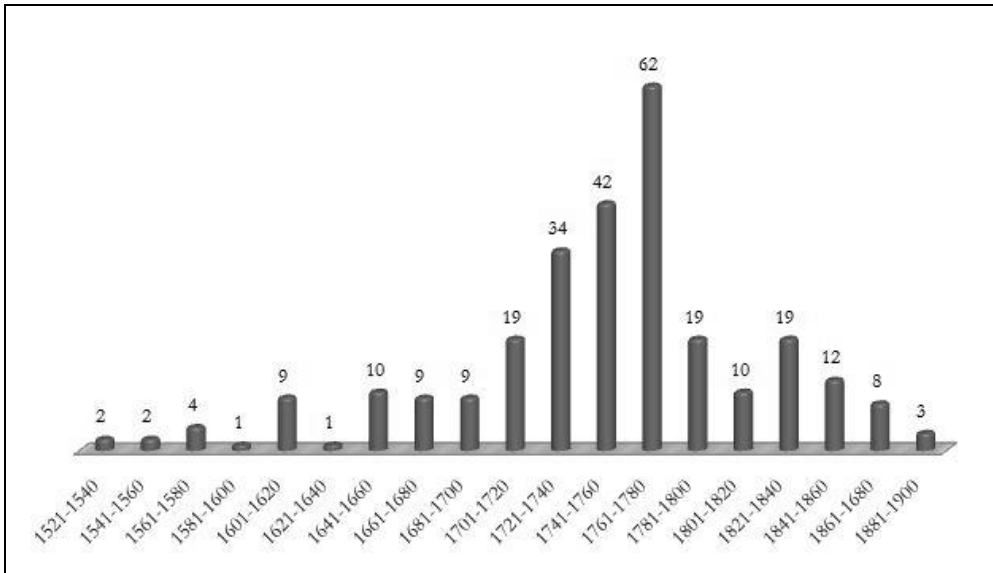
Következő lépésként vizsgáljuk meg a témában fellelhető könyvek kiadásának idejét a Klimo Könyvtár tekintetében.

A korfát megvizsgálva igen széles metszet tárul elénk, hiszen az 1530-as évek elejétől egészen 20. század kezdetéig lelhetünk fel műveket a kánoni jog témájában. Az egyik legrégebb példány az 1530-ban Lyonban kiadott dekretális gyűjtemény, mely IX. Gergely pápa *Liber sextus* címen elterjedt törvénygyűjteményeként azonosítható. A Klimo Könyvtárban található példány Joannis Andree glosszáival van ellátva. A könyvállomány legnagyobb hányada azonban a 18. századból származik. Így elmondható, hogy az egész állomány a kodifikált egyház jog előtti irodalom

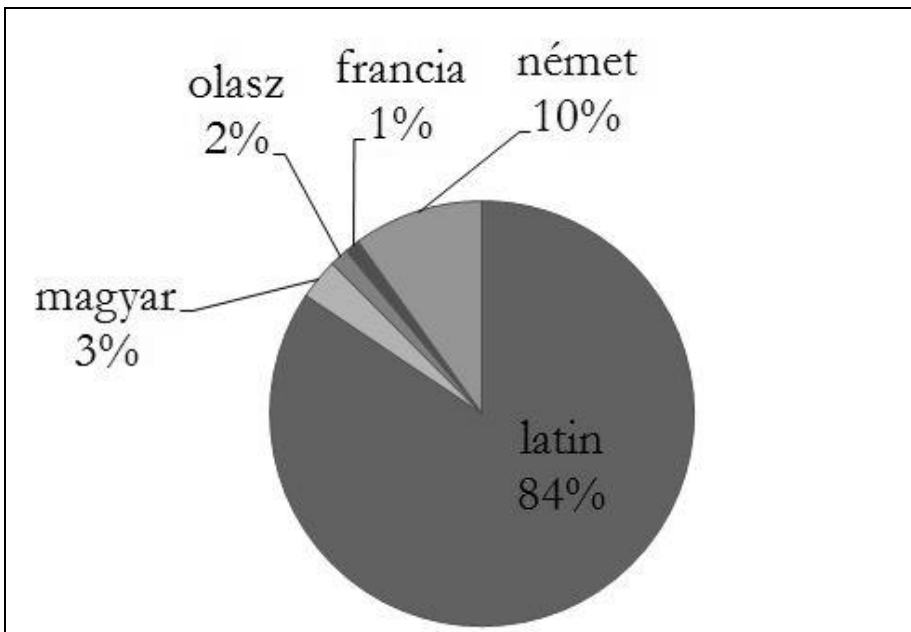
²¹ KAJTÁR 2009. 101–102.

²² POHÁNKA 2011. 24.

része, azon belül is a fent említett 1700-as évek az a korszak, melyből a legtöbb könyv származik.

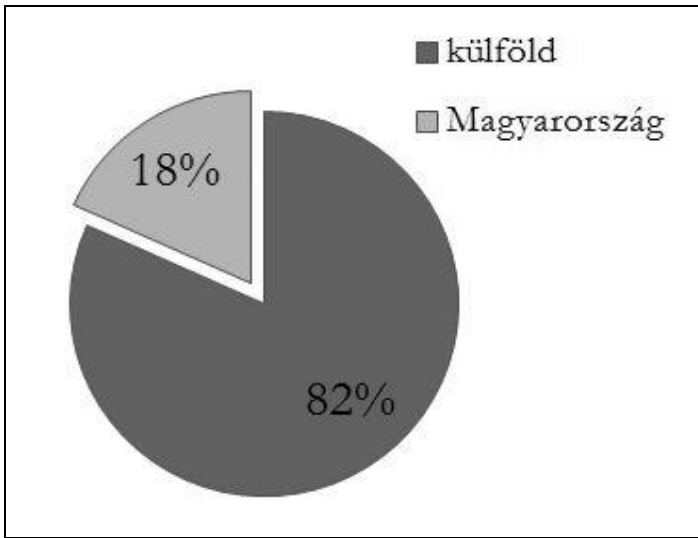

1. ábra – A Klimo Könyvtár egyházi állományának kor szerinti megoszlása

2. ábra – A Klimo Könyvtár egyházi állományának nyelvi megoszlása

Az előbbieket következmenye a művek nyelvi megoszlása is. A 2. ábrán látható kör-diagram jól ábrázolja azt a jelentős többletet, mellyel a latin kiadás bír az egyéb nyelvekkel szemben. A 84%-os arányhoz képest csupán elhanyagolható módon van jelen a német (10%), magyar (3%), olasz (2%) és francia (1%) nyelvű irodalom. Ez teljes mértékben a vizsgált korszakban – főleg az egyházban és még inkább annak törvénykezésében – uralkodó latin hegemonia eredménye, mely különösebb magyarázatra e helyütt nem szorul.

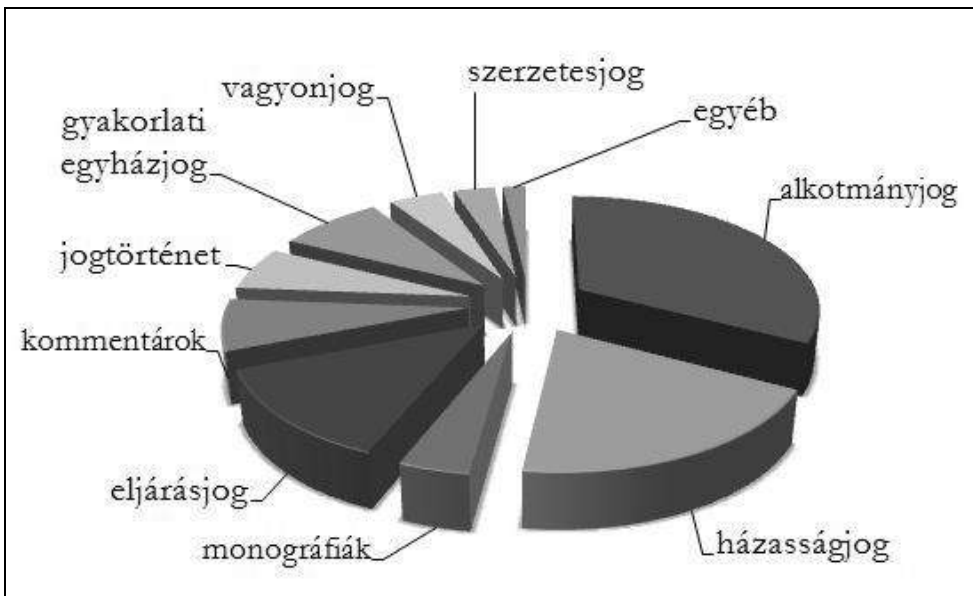
3. ábra – A Klíma Könyvtár egyházi állományának származási helye

A fentieknél azonban cizelláltabb képet ad, ha megvizsgáljuk, hogy honnan is érkeztek országunkba a fenti művek, mivel, ahogyan a 3. ábra is mutatja, az állomány 82%-a külföldről került a könyvtár tulajdonába. Amennyiben ezt az egyes országokra vetítjük le, úgy egyértelmű a német jogi szakirodalom befolyása.²³ E területek esetében elsősorban Bécs, Köln, Lipcse és Linz városa emelkedik ki a többi német helységek közül (Regensburg, Würzburg, Erfurt, Heidelberg, Bonn, Ingolsadt). A német területek irodalma után a második legnagyobb befolyással az olasz kultúra volt, így számos művet találunk, melyet Rómában vagy Nápolyban adtak ki. A fentiekén kívül egy komoly töredék Prágából származik. A francia szakirodalom ugyancsak megtalálható, melyet a közel egy tucat Párizsban kiadott mű is jelez. A Magyarországról származó művek jelentős többségét Budapesten adták ki, amely szorosán köthető az ott folyó egyetemi oktatáshoz. Azonban Pé-

²³ Hasonló tendenciákra hívja fel Kajtár István is a figyelmet 2001-ben megjelent tanulmányában. KAJTÁR 2001. 15–27.

csett adták ki a vizsgált korszakban a második legtöbb egyházjogi témájú művet a főváros után.²⁴

Végezetül pedig a könyvtári anyag téma szerinti megoszlására vessünk egy pillantást. A 4. ábra jól mutatja azt az igen színes témaválasztékot, melyekben a művek találhatóak. Számos kisebb téma mellett jól elkülöníthető módon a legjelentősebb témái a kornak az alkotmányjog, házasságjog és perjog voltak. Míg az alkotmányjogi irányultság néhány esetben civiljogi hatásként mutatkozik – nem tagadva azt, hogy a klasszikus kánonjogi részdiszciplínák közt mindig is helyet kapott az egyház saját jogát és szerveit vizsgáló alkotmányjogi traktátus is – addig a házasságjog és a perjog főként gyakorlati használatuk miatt részesültek több figyelemben. Mivel minden bizonnyal a Pécsi Püspöki Bíróság munkatársai is használták a könyvtárat, ezért elkerülhetetlen volt a gyűjtőkör ilyen irányú szélesítése.

4. ábra - A Klimó Könyvtár egyházjogi állományának tárgy szerinti megoszlása

Áttekintve – amennyire ez lehetséges – a 16–19. századi magyar egyházjogi szakirodalmat,²⁵ úgy az alábbi következtetéseket vonhatjuk le a Klimó Könyvtárra vonatkozólag. Egészen a 19. század közepéig viszonylagosan jól követi a magyar nyelvterületen megjelenő munkákat a könyvtár gyűjtőköre, szinte minden ekkor megjelent kötet meg is található benne. Az 1800-as évek második felétől kezdve

²⁴ A fenti tendencia pedig egészen az 20. századig megmarad, sőt Pécs stabil második helyezetté válik. Vö. Magyar Egyházjogi Bibliográfia.

²⁵ Magyar Egyházjogi Bibliográfia, <http://bibl.pphf.hu/meb/> [2015.01.18.]

azonban ez már megváltozik, és a kurrens munkák egyre kevésbé találhatók meg. Ez a már fentiekben jelzett 1865-ös jogi gyűjtés leállításának tudható be.

Miután áttekintettük a Klíma Könyvtár egyházi állományát, vessünk egy pillantást a már említett jogliceumi könyvtár kánonjogi anyagára. A könyvtár története már komoly kutatásoknak volt témája²⁶, így ehelyütt azt újra kifejtetni nem szükséges.

Vizsgálódásom alapját a Pécsi Püspöki Joglyceum Könyvárának Jegyzőkönyve képezi, mely külön cím alatt (*rendszeres egyházi munkák és monographiák*) szerepelteti az ilyen témájú munkákat.²⁷ A 118. folyószámmal záruló jegyzéket közel sem lehet pontosnak nevezni. Több esetben egy-egy folyószám kimarad, esetleg megismétlődik. Emellett több olyan mű is bekerül a jegyzékbe, mely nem az egyházi jog tárgykörébe tartozik (pl.: Molnár Endre: *Újszövetség korunk reményeihez alkalmazva*. (Pontos cím: *Újszövetség. Korunk reményeihez alkalmazva* Pest, 1843).²⁸ A fentiekén túl továbbá ugyancsak együtt szerepelnek a jegyzékben a könyvek és a folyóiratok is. Utóbbi csekély számban, pusztán csak az *Archiv für katholisches Kirchenrecht* – periodika – kerül 9 szám erejéig megemlíítésre. Sajnos a jegyzék csupán csak 1898-ig tartalmazza a könyvek listáját. A szerb megszállók által elrekvirált állománnyal annak nyilvántartása is elveszett, így elemzésünkben pusztán csak a megmaradt jegyzékre támaszkodunk.

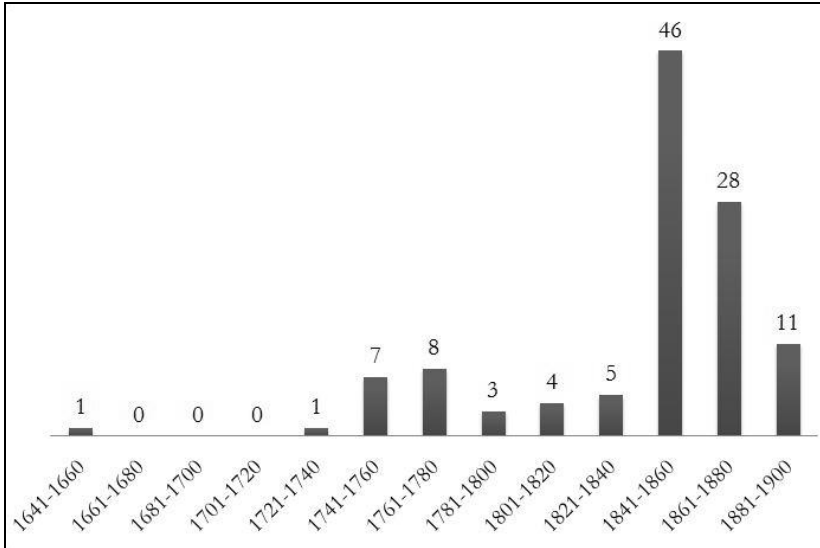
A jogliceum könyvtára, így annak az általunk vizsgált anyaga egyidős a Pécsi Püspöki Joglyceum intézményével. Mivel pedig előbbi alapvetően oktatási célokot szolgáló intézmény, ezért annak könyvtára is ebbe a profilba illeszkedik bele. A benne található egyházi anyag nem egy rendszerező teljességre törekszik, mely átfogja a kánonjogtudomány teljes terjedelmét, hanem „pusztán” csak azokra az (egyébként igen fontos) témákra fókuszál, melyek a kánonjogi oktatás alapját képezik. Így a benne található egyházi állomány igen nagy részét képezik az olyan monografikus jellegű művek, melyek az egyházi jog egészét ölelik fel. Ezekből nem egy-egy résztema ismerhető meg behatóan, hanem segítségükkel egy jurista számára a kánoni jog teljes horizontja tárul fel.

Elsőként az állomány kor szerinti megoszlását vizsgáljuk meg, mely a későbbi következtetések alapjául is szolgál (15. ábra). A könyvtár állománya az 1840-es évektől rendkívüli emelkedést mutat, mely egyértelműen az 1833-as alapítás utáni gazdag gyűjtést mutatja. Azonban ezen időpont előttről is találunk néhány művet a könyvtárban, ám ezek száma elhanyagolható a könyvtár megalapítása után kiadott állományhoz képest. Ebből fakadóan teljesen átrendeződött a könyvtár egyházi állományának nyelv szerinti megoszlása.

²⁶ POHÁNKA 2009. 253–276.

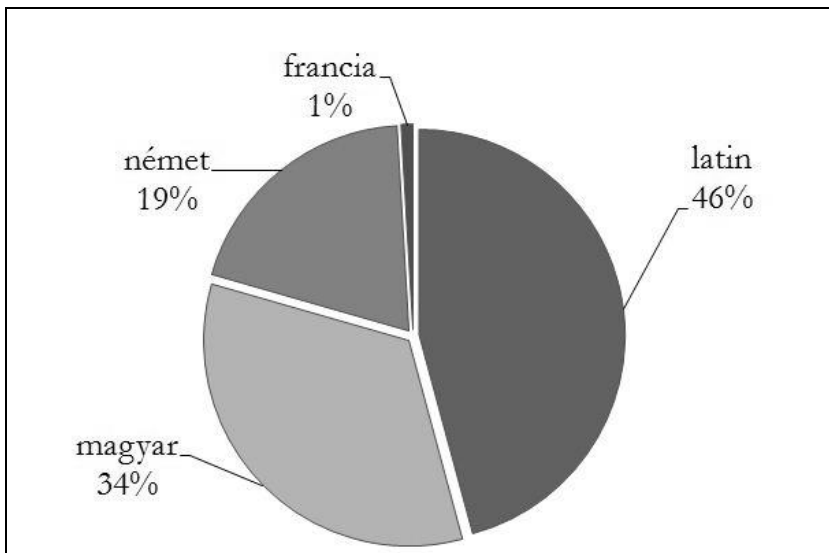
²⁷ PEK TGYO Kt. Jelzet nélkül = PPJL KVT JKV.

²⁸ MOLNÁR Endre: *Újszövetség. Korunk reményeihez alkalmazva*. Pesten, Nyomatott Landerer-Heckenastnál, 1843. Jelzet: PEK TGYO KK 62170

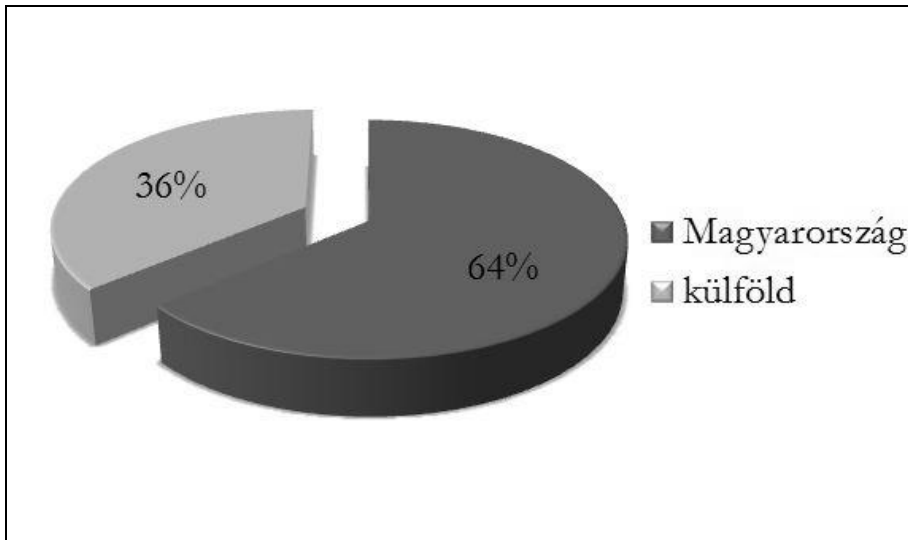
5. ábra – A kánonjogi állomány kor szerinti megoszlása a Pécsi Püspöki Joglyceum Könyvtárában

A 6. ábra jól látható módon bemutatja, hogy bár még mindig 46%-kal latin többségűek a könyvek, azonban ezek mellé már 34%-kal szorosan felzárkózik a magyar is.

6. ábra – Az egyházi állomány nyelv szerinti megoszlása a Pécsi Püspöki Joglyceum Könyvtárában

Itt szükséges megjegyezni azt a tényt, hogy milyen komoly szerepe volt a magyar egyházi szaknyelv kialakulásában azoknak a szerzőknek, akik elsőként írták magyar nyelven kánonjogi műveiket, és így lefektették már a kodifikáció előtti magyar szaknyelv alapjait, melyet később majd Bánk József és Erdő Péter is átvesz. Hasonlóképpen többségbe kerültek a könyvtárban a magyar kiadású művek, ezek azonban kevésbé pontosan fedik le az ekkortájt kiadott magyar kánonjogi szakmunkákat, mint az előbb vizsgált Klimó Könyvtárban.

7. ábra – A könyvek származási helye a Pécsi Püspöki Joglyceum Könyvtárban

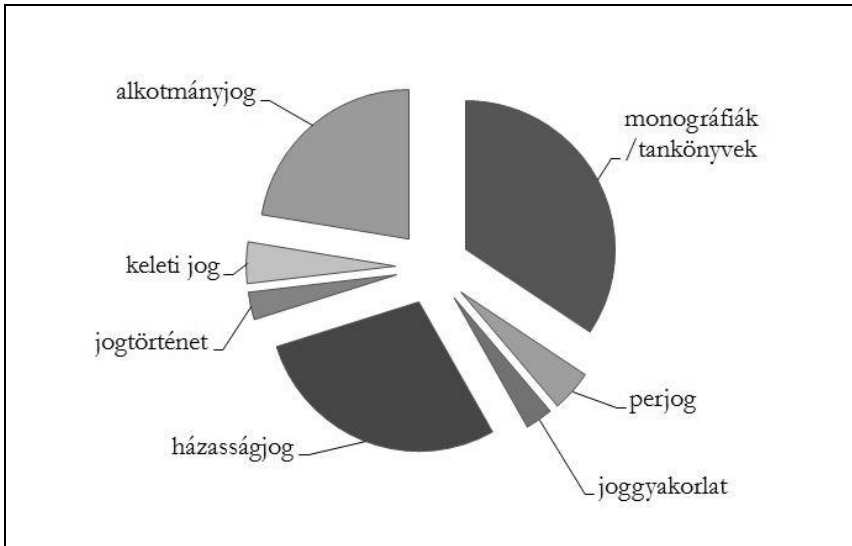
Végül pedig vessünk egy pillantást a joglíceumi bibliotékában megjelenő egyházi témákra (8. ábra). Ahogyan már arra a fentiekben is utaltunk, e könyvtár tekintetében még hangsúlyosabban jelennek meg azok a művek, melyeket a jogi oktatás során használhattak az oktatók és hallgatók egyaránt. Így a könyvtár állományának komoly részét alkotják azok a monografikus művek, melyek általános betekintést nyújtottak az egyház belső életébe. Ezek mellett a házasságjog és alkotmányjog volt a legtöbbször előforduló téma, melyet jól mutat a hallgatói érdeklődést is.

Összefoglalva tehát elmondhatjuk, hogy a 19. és 20. században, Pécssett működő, igen gazdag egyházi kultúrára méltán lehetünk büszkéek. A városban zajló kánonjogi műhelyek nemcsak kiváló egyéniségeket adtak a magyartudomány ezen ágának, de olyan rendkívüli jelentőséggel bíró munkákat is teremttek, mint például Sipos István *Enchiridion Iuris Canonici* című műve.²⁹ Gálos László közlése³⁰ alapján tudjuk, hogy a mű hét kiadást is megért. Ezenkívül pedig a világ számos teológiai főiskoláján és egyetemén használták tananyagként Budapesttől kezdve,

²⁹ SIPOS István: *Enchiridion iuris canonici. Ad usum scholarum et privatorum concinnavit...* Pécs, 1926.

³⁰ SIPOS–GÁLOS 1960. 14–15.

Rómán és Barcelonán át, egészen Srí Lankáig. A további kutatások témájául szolgálhatna a Pécsi Hittudományi Könyvtár hasonló korú egyházjogi állományának feltérképezése, illetve a hasonlóan jogi kultúráról tanúbizonyságot tevő Pécsi Püspöki Bíróság működésének kritikai elemzése.

8. ábra – Az egyházjogi művek téma szerinti megoszlása a Pécsi Püspöki Joglyceum Könyvtárában

A fentiekben részlegesen elemzett Pécs városában folyó egyházjogi munka számára napjainkban illő módon egy hasonlóan nivós tudományos tevékenységgel állíthatunk leginkább méltó emléket.

FORRÁSOK – RÖVIDÍTÉSEK

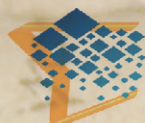
PEK TGYO KK	PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont, Történeti Gyűjtemények Osztály, Klimo Könyvtár
PEK TGYO Kt	PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont, Történeti Gyűjtemények Osztály, Kézirattár
PPJL KVT JKV	Pécsi Püspöki Joglyceum Könyvtárának jegyzőkönyve. (Kézirat) [Pécs, 1865–1898] 150 p.
PPJL Évk. 1889–1899	A Pécsi Püspöki Joglyceum évkönyve az 1899–1900-ik tanévről. Pécs, 1900.
PPJL Évk. 1910–1911	A Pécsi Püspöki Joglyceum évkönyve az 1910–1911-ik tanévről. Pécs, 1911.
PPJL Évk. 1921–1922	A Pécsi Püspöki Joglyceum évkönyve az 1921–1922-ik tanévről. Pécs, 1922.
RATIO 1913	Az 1777-iki Ratio Educationis. Ford. Firml Aladár. Budapest, 1913.

IRODALOM

- BOZÓKY 1940 BOZÓKY Géza: Bozóky Géza véleményes jelentése Gálos László egyetemi magántanári képesítése tárgyában. Pécs, 1940.
- BEKE 1841 BEKE Ignác Kristóf: Lehet e' a' vegyes házasságoktól a' beszentelést törvényesen megtagadni, vagy reversálist elfogadni? 2. mód., bőv. kiadás. Pesten, Nyomtatott Trattner-Károlyi betűivel Károlyi, 1841.
- FEDELES-LENGVÁRI-
POHÁNKA-POLYÁK
2011 FEDELES Tamás – LENGVÁRI István – POHÁNKA Éva – POLYÁK Petra: A pécsi felsőoktatás évszázadai. Pécs, 2011.
- GÁRDONYI 2009 GÁRDONYI Máté: Bevezetés a Katolikus Egyház történetébe. Budapest, 2009.
- KAJTÁR 2001 KAJTÁR István: Az újkori német jogi kultúra szakirodalma a Pécsi Püspöki Könyvtárban (Kitekintéssel a XIX. század közepéig). In: *A Klímo-könyvtár a tudományos kutatások szolgálatában. A 2001. szeptember 28-án megrendezett konferencia előadásai*. Szerk. CSÓKA-JAKSA Helga. Pécs, 2001. (A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 3.) 15–27.
- KAJTÁR 2009 KAJTÁR István: „Papi talárján a tudós palástja, az egyik kezében a mise-, a másikban a törvénykönyv” – Dr. Késmárky István jogakadémiai igazgató, a jogi kar dékánja. In: *A Pécsi Püspöki Jogakadémia története*. In: *A Pécsi Püspöki Joglyceum emlékezet 1833–1923*. Szerk. KAJTÁR István – POHÁNKA Éva. Pécs, 2009. 89–104.
- KOPCSÁNYI 1897 KOPCSÁNYI Károly: Pécsi Jogakadémia múltja s jelene. Pécs, 1897.
- LELKIPÁSZTORI 1841 Lelkipásztori oktatások a' vegyes házasságokról. Különös szemügyelettel az illető mátkákra. Németből. Egerben azézerseki líceum' betűivel, 1841.
- ÓDOR 2007 ÓDOR Imre: Szepesy Ignác „életműve:” A Pécsi Püspöki Joglyceum (1831–1848). In: *A pécsi egyházmegye vonzásában*. Szerk. FEDELES Tamás – HORVÁTH István – KISS Gergely. Budapest, 2007.
- POHÁNKA 2009 POHÁNKA Éva: Egy jogi „szakkönyvtár” múltja – A Pécsi Püspöki Joglyceum Könyvtára. In: *A Pécsi Püspöki Joglyceum emlékezet 1833–1923*. Szerk. KAJTÁR István – POHÁNKA Éva. Pécs, 2009. 254–276.
- POHÁNKA 2011 POHÁNKA Éva: A nyilvános pécsi püspöki könyvtár berendezésének és állományának „rekonstrukciója.” In: *Klímo György püspök és kora. Egyház, művelődés, kultúra a 18. században. A 2010. október 14-én Pécssett Klímo György püspök születésének 300. évfordulójára megrendezett tudományos konferencia tanulmányai*. Szerk. POHÁNKA Éva – SZILÁGYI Mariann. Pécs, 2011. (A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 9.) 17–27.
- RAJCZI 2009 RAJCZI Péter Pál: A Pécsi Püspöki Jogakadémia története. In: *A Pécsi Püspöki Joglyceum emlékezet 1833–1923*. Szerk. KAJTÁR István – POHÁNKA Éva. Pécs, 2009.
- SIPOS-GÁLOS 1960 SIPOS István – GÁLOS László: A katolikus házasságjog rendszere. Budapest, 1960.
- SZUROMI 2005 SZUROMI Szabolcs Anzelm: Some observations on BAV Pal. lat. 587 as compared with other textual witnesses of Ivo's works. In: *Parare viam domino*. Szerk. SZUROMI Szabolcs Anzelm. Budapest, 2005. 179–203.

- THEINER 1859–1860 THEINER, Augustinus: Vetera monumenta historica. Hungariam sacram illustrantia. I–II. Tomus. Romae 1859–1860.
- ZOLNAI 1957 ZOLNAI Béla: Pozsony és a jozefinizmus. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 61. (1957):3. 202–215.

A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 13.

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont

